

УДК 378.14

Старєва Анна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри джерелознавства, етнографії та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Інституту історії та права Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Коло наукових інтересів: проблеми методичної підготовки майбутнього вчителя в контексті інноваційних процесів в шкільній суспільствознавчій галузі.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТІ

Дана стаття акцентує увагу читача на організаційно-методичних проблемах підготовки майбутніх учителів суспільствознавчих дисциплін у контексті інновацій. Предметом аналізу стали суть, зміст інновацій в шкільній історичній та суспільствознавчій освіті, а також, методична підготовка майбутнього вчителя до їх упровадження.

This article accents attention of the reader to organizational – methodical problems preparation of the teacher of public disciplines in a context of innovations. Subject of the analysis became essence, the contents of innovations in school historical and public branch, and also methodical preparation of the future teacher for their introduction.

Сьогодні інноваційна педагогічна діяльність є одним з істотних компонентів діяльності будь-якого навчального закладу. Саме вона не тільки створює основу для створення конкурентноспроможності закладу на ринку освітніх послуг, але й визначає напрями професійного зростання педагога, його творчого пошуку, реально сприяє особистісному розвитку учнів, формує громадянина, налаштованого на успіх у будь-якій прикладній галузі. Це, в свою чергу, потребує подальшого вдосконалення системи вищої педагогічної освіти і підвищення рівня методичної підготовки відповідних кадрів у контексті інноватики.

Питання модернізації підготовки майбутнього вчителя у вищій школі до інноваційної діяльності вирішується з таких позицій: створення інноваційних моделей навчального процесу (М. Кларін, О. Мороз, Л. Подимова, О. Попова, В. Сластьонін, В. Яковлев); формування готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності (Т. Демиденко, І. Гавриш,

Н. Клокар, З. Сафіна); використання інноваційних педагогічних технологій (І. Богданова, В. Бондар, О. Євдокимов, О. Пехота, Г. Селевко). Вітчизняних досліджень щодо висвітлення організаційно-методичних основ підготовки майбутніх учителів суспільствознавчої галузі в умовах інноваційних процесів в освіті не виявлено, що значно актуалізувало проблему.

Метою статті стало висвітлення суті, змісту інновацій взагалі, та в шкільній суспільствознавчій галузі зокрема, й окреслення, в контексті цього питання, організаційно-методичних умов підготовки майбутнього вчителя.

Педагогічна інновація – явище складне і багатовимірне. В науковій літературі наведено багато різних класифікацій педагогічних інновацій. Серед них, за часом тривалості розрізняють середньотривалі, короткотривалі та парадигмальні, що мають, довготривалий характер: наприклад, педагогічні системи – «школа радості» В. Сухомлинського, «школа-комуна»

А. Макаренко тощо. Частина педагогічних інновацій може розглядатися як елементи «авторської школи» педагога. Педагогічні інновації охоплюють технології, методики, зміст освіти, освітні програми і стандарти, виховні процеси, організацію уроків, організацію педагогічного середовища школи [6, с. 91].

Основною метою сучасної інноваційної діяльності є розвиток уміння мотивувати дії, самостійно орієнтуватися в отримуваній інформації, формування критичного, творчого мислення, розвиток дітей за рахунок максимального розкриття їх природних здібностей, використовуючи новітні досягнення науки і практики.

Будь-яка новація пов'язана із зміною попередніх параметрів, але не будь-яка зміна є нововведенням, тим більше інновацією. Проблеми сьогоденної моделі інноваційної педагогіки пов'язані не з її малою продуктивністю, а з безсистемністю, вульгаризацією освітніх цілей. Щоб педагогічна або освітня інновація була сприйнята системою, стала її частиною, вона повинна їй відповідати (в освітній системології існує відповідний цьому термін – *інноваційної сприйнятливості*).

Сучасні інновації в освіті України здійснюються в складних умовах. Українське суспільство переживає період глибоких структурних, зокрема політичних, економічних, соціокультурних змін, складного системного переходу від однієї фази суспільного розвитку до іншої.

Кожний новий етап в історії нашої країни завжди супроводжувався радикальним реформуванням системи суспільствознавчої освіти. Викликано це зміною орієнтирів загального руху країни, зміною цілей і завдань суспільного розвитку. Історія як базова наука і як шкільний предмет завжди відображала ці зміни. До теперішнього часу українське суспільство ще не змогло консолідуватися, виробити чітку національну ідею. В цих умовах вчені-історики поки не можуть запропонувати єдині методологічні підходи і концепцію шкільної історичної освіти, а відтоді, й сучасну методику підготовки вчителя-суспільствознавця. Разом з тим, школа не може функціонувати в очікуванні вироблення національної доктрини у сфері суспільних наук. Тому з особливою гостротою встало завдання виробити основні орієнтири розвитку шкільної суспільствознавчої освіти й відповідної методики навчання та підготовки майбутнього вчителя шкільної суспільствознавчої галузі.

Теоретико-методологічним підґрунтям інновацій в шкільній суспільствознавчій освіті в останні роки є різні концептуальні підходи, що синтезують ідеї філософії історії і філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень), гуманістичної педагогіки і психології (Є. Барбіна, С. Гончаренко, В. Семиченко, О. Сухомлинська та ін.); теорії особистісно-орієнтованого навчання (К. Баханов, О. Пехота, В. Рибалка, А. Старєва та ін.); компетентісного підходу в освіті (Н. Бібік, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Новий імпульс розвитку предметно-методичного знання додає звернення фахівців до ідей

педагогічної аксіології, акмеології, педагогічної праксеології.

Акценти в предметно-методичній підготовці майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін зміщуються у бік її фундаментальності, посилення методологічної складової, інноваційної гнучкості (формуванні системного мислення, вміння швидко адаптуватися до змін, прогностичних умінь, здатності до сприйняття та продукування інновацій) [1; 2].

У предметно-методичній підготовці вчителя суспільствознавчих дисциплін ми розрізняємо чотири групи інновацій (за джерелами походження).

Внутрішньооб'єктні інновації: тобто інновації, що реалізуються в середині предмету, зумовлені специфікою його викладання. Прикладом можуть бути як внутрішні показники – глибинні методологічні інновації у навчанні історії (зміна формаційного й класового підходів цивілізаційним й соціоантропоцентричним), так і зовнішні – перехід на нові навчально-методичні комплекси і освоєння авторських методичних технологій.

Загальнометодичні інновації: до них відноситься впровадження в педагогічну практику нетрадиційних педагогічних технологій, універсальних за своєю природою, оскільки їх використання можливе в будь-якій освітній галузі. Наприклад, інтеракція, проектна діяльність тощо.

Нормативно-адміністративні інновації: рішення, що приймаються керівниками різних рівнів та сприяють ефективному функціонуванню всіх суб'єктів освітньої діяльності (базовий стандарт освіти, навчальні плани, навчальні програми з курсів тощо).

Ідеологічні (системні) інновації: викликані оновленням свідомості, віяннями часу, є першо-основою решти всіх інновацій, оскільки без усвідомлень необхідності і важливості першочергових змін неможливо підійти безпосередньо до процесу оновлення (процеси демократизації, гуманізації в українському суспільстві викликали оновлення освіти на засадах антропологічної парадигми, в центрі якої «феномен людини». Антропологічний підхід у сфері гуманітарного знання – це, насамперед, орієнтація на людську реальність в усіх її епостасях, це пошук організаційно-педагогічних умов становлення особистості учня як суб'єкта власного життя, як особи, яка на основі «поринання» зустрічається з іншими в історії).

З огляду на це, важливою складовою методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця є його науково-дослідницька та практична підготовка [2]. Вчитель-дослідник і практик часто стикається в своїй діяльності з ситуацією прийняття та запровадження тієї чи іншої інновації.

Учителю-вченому доводиться вирішувати проблему вибору методологічної основи дослідження, послідовності своїх дій в його реалізації, передбачати кінцеві результати, а також труднощі, з якими він може зіткнутися в процесі роботи. Методично важливою професійною якістю педагога є при цьому вміння шукати і знаходити історичне обґрунтування логічності і своєчасності створюваної ним діяльності.

Вчителю-практику щодня доводиться вирішувати проблему вибору. Наприклад, вчитель, готуючись до уроку, повинен сконструювати оптимальний об'єм змісту навчального матеріалу, визначити методи навчання, обрати засоби, форми роботи з учнями, продумати завершальний етап уроку тощо. Побудова стратегії уроку багато в чому зумовлена не тільки знанням теорії навчання предмету, але і володінням прогностичними умінями, зміст і методика формування яких розробляються методичною наукою згідно з інноваційними процесами в науці й освіті.

Дослідження світових тенденцій розвитку шкільної суспільствознавчої освіти дозволили стверджувати про необхідність оновлення вітчизняних освітніх стандартів. Сучасне розуміння історії як навчального предмету, згідно з європейськими й світовими орієнтирами, базується на визначенні освіти як складного соціокультурного явища, призначення якого полягає в актуалізації, реалізації і само-реалізації сутнісного потенціалу людини.

У шотландському сертифікаті історичної освіти чітко простежуються мотиви вивчення історії: «Історія для людей те ж, що пам'ять для особи, вона говорить нам, хто ми і звідки. Історія допомагає самопізнанню і дозволяє зрозуміти відчуття, устремління і людські цінності. Вивчення історії розвиває розуміння відмінностей між людьми і народами, сприяє оцінці різноманіття людських інтересів, лійній поведінки людей» [9].

Американський стандарт історичної освіти подає чотири групи цілей навчання:

- *оволодіння знаннями про минуле* (знання історії є обов'язковою умовою для розвитку політичної свідомості, що дуже важливо для демократичного суспільства. Громадяни повинні уявляти вклад національної історії у всесвітньо-історичний процес. Історія – інструмент для вирішення сучасних політичних і соціальних проблем, матеріал для того, щоб робити висновки про наслідки рішень, прийнятих окремими людьми та суспільством у цілому, й альтернативи розвитку);
- *розвиток історичного мислення* (формування вміння відбирати необхідні для історичних аналогій події й робити на їх основі вірні висновки про рішення сучасних проблем. Формування у школяра навичок самоідентифікації як громадянина своєї держави, представника певного народу, культури, цивілізації);
- *розвиток особистості учня* (історія розкриває для учня можливості розуміння різноманітності світу, культур, стилю життя. Учні можуть навчитися поважати досягнення інших людей, випрацювати звичку дивитися на проблеми власного життя з позиції різних людей);
- *позиція особистості в суспільстві* (розуміння різноманітності культур народів світу повинно

сформувати терпимість, взаємоповагу і громадянську мужність, необхідні в сучасному плюралістичному суспільстві) [8, с. 297-386].

Очевидно, що в зарубіжних документах мотиви і цілі навчання історії формулюються досить конкретно в контексті розвитку особистості учнів.

В Україні одним із найбільш дискусійних питань шкільної історичної освіти є питання про цілі і завдання. Дискусія зводиться до двох підходів.

Перший, визначає мету вивчення історії як набуття учнями знань історичних процесів, явищ, подій, дат, персоналій тощо. У цьому випадку шкільна історія виступає як певна самоціль освіти, область наукового знання, як знання, що вчителі повинні «дати» (навчити школярів), а учні «повинні вивчити». Суть навчального процесу – знаннева орієнтація.

Другий підхід полягає в тому, що історія в школі вивчається, щоб допомогти молодій людині зрозуміти себе, своє коріння, інтегруватися в громадянське, культурне і конфесійне співтовариство, навчитися розуміти мову історії й культури. У цьому випадку шкільна історія виступає як інструмент самоідентифікації, ціннісного самовизначення, чинник етичного становлення особи. Основа навчального процесу – особистісна орієнтація [5].

Дискусійність у підходах призвела до відсутності чітко виражених цільових орієнтирів вітчизняних стандартів шкільної історичної освіти, і що гірше, до «подвійних» стандартів у трактуванні її змісту. Причина цього криється в тому, що від конкретного розуміння цілей залежить визначення і проектування всіх подальших компонентів системи історичної освіти: місця історичної освіти в системі загальної середньої освіти, основних її функцій, класифікації цілей і завдань, принципів побудови навчальних курсів, історико-педагогічних основ відбору змісту шкільної історичної освіти, основних змістових ліній. У цих умовах вагоме значення має формування професійної компетентності вчителя історії як громадянина і фахівця.

Складовими суспільствознавчої галузі окрім історичної є правова, громадянська, українознавча, етична, філософська та економічна освіта. В процесі навчання з'являються нові дисципліни: «Етика», «Громадянська освіта: правознавство», «Людина і світ», «Філософія», «Економіка» [4]. Це потребує корекції навчальних планів, за якими навчаються майбутні вчителі історії, що є можливим за умови врахування динаміки змін засобами спецкурсів та змістового оновлення дисциплін: шкільний курс «Історія України» і «Українознавство» та методика їх викладання», «Шкільний курс «Всесвітня історія» та методика його викладання», «Методика викладання історії», «Освітні технології у професійній діяльності» [3]. Таким чином, до *організаційно-педагогічних умов*, що забезпечують високу якість підготовки вчителя суспільствознавчих дисциплін у контексті інноваційних процесів в освіті, на нашу думку, слід віднести:

- розробку і дотримання нормативно-правового забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця;
 - чітке планування і організацію навчально-виховного процесу студента згідно з кредитно-модульною технологією навчання;
 - створення необхідного навчально-методичного забезпечення;
 - контроль збоку кафедр за реалізацією освітньо-професійної програми та координація зусиль в цьому аспекті діяльності;
 - відповідно до умов кредитно-модульної організації навчання та сучасного інформаційного простору матеріально-технічне забезпечення;
 - належне кадрове забезпечення;
 - науково-дослідна робота викладачів і студентів у контексті їх підготовки до майбутньої інноваційної професійної діяльності;
 - формування активної життєвої позиції молоді у поєднанні з розумінням спільної європейської належності засобами поза аудиторної роботи;
 - збільшення уваги на допрофесійну підготовку та забезпечення високого рівня підготовки абітурієнтів;
 - вивчення ринку праці для майбутніх випускників та перспектив його розвитку (зв'язки: школа – університет).
- Отже, інноваційна діяльність учителя та учнів у процесі навчання дисциплін суспільствознавчої галузі, її організаційні форми, методи, методичні прийоми та засоби – особливий зміст процесу методичної підготовки майбутнього вчителя. Він займає ключову позицію, забезпечуючи інноваційну мобільність майбутнього вчителя-суспільствознавця, можливість не тільки сприймати зміни в суспільствознавчій галузі, але й швидко реакцію на неї, у вигляді моделювання навчального процесу.
- Інноваційний підхід до проблеми підготовки майбутнього вчителя суспільствознавчої галузі зумовлює глибокий аналіз та обґрунтування змін у задачах, змісті, організаційно-педагогічних умовах вищої педагогічної освіти, що є основним дієвим інструментом її реформування та приведення у

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт вищої освіти: вимоги до підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр. – К., 2007.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «КІС», 2004. – 112 с.
3. Навчальний план спеціальності: «6.010100. ПМСО. Історія. Спеціалізація: правознавство». – 2004.
4. Ладиченко Т.В., Бакка Т.В., Желіба О.В. Суспільствознавство: Методичний посібник для вчителів. – К.: Аконтіт, 2005. – 154 с.
5. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія. – 2-е вид. доп. та перероб. – Миколаїв: Ліон, 2006. – 272 с.
6. Субетто А.И. Системологические основы образовательных систем. В 2-х кн. – М.: Исследоват. центр, 1994. – Часть II. – М.: Исследоват. центр, 1994. – 321 с.
7. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної). Додаток 1 до наказу МОН №132 від 23.02.2004 р.
8. National Standards for United States History and National Standards for World History // The History Teacher. – 1995. – Vol. 28. – № 3. – P. 297-386.
9. Scottish Certificate of Education Higher Grade and Certificate of Sixth Year Studies. Revised Arrangements in History / Ed. by Scottish Examination Board. – 1990.